

Prof. UG, dr hab. Anna Bączkowska
Instytut Anglistyki i Amerykanistyki
Zakład Glottodydaktyki
i Przetwarzania Języka Naturalnego
Uniwersytet Gdański



Gdańsk, 20.08.2023 r.

Recenzja dysertacji doktorskiej

pt. Socjolingwistyczne aspekty komunikacji w kontekście tłumaczenia audiowizualnego –
w poszukiwaniu ekwiwalencji międzyjęzykowej

napisanej przez
mgr Adriannę Wajman-Brzostowską

pod kierunkiem prof. UŁ dr hab. Iwony Witczak-Plisieckiej

Uwagi ogólne

Dysertacja omawia analizę tłumaczeń filmowych pod względem ekwiwalencji w obrębie języka niestandardowego (socjolektu, zaburzenia mowy i slangu). Jest to bardzo ambitny i trudny merytorycznie projekt, z którym Autorka jednak dobrze sobie poradziła. Praca składa się z pięciu rozdziałów, ostatni to rozdział empiryczny, w których Doktorantka przedstawia badania własne, cztery pierwsze to podstawy teoretyczne przybliżające podstawowe pojęcia i zagadnienia z zakresu ekwiwalencji w przekładzie oraz socjolingwistyki. Podział treści jest zasadny i klarowny. Cała praca liczy 206 stron, zawiera nienumerowany spis treści, Wstęp (str. 1-5), pięć rozdziałów (str. 6-78), Konkluzje (str. 179-185), bibliografię (str. 286-202), Streszczenie w języku angielskim (str. 204-205) i w polskim (str. 205-206) wraz ze słowami kluczowymi.

Uwagi szczegółowe

Rozdział I dotyczy pojęć z zakresu socjolingwistyki oraz szeroko zakreślonej socjologii języka. Autorka przytacza teorie według licznych badaczy, w tym Labova, Austina, Searla. Omówione są główne zagadnienia socjolingwistyczne (dialekt, akcent, język a status społeczny), które

istotne są dla badań własnych Doktorantki przedstawionych w rozdziale empirycznym. Rozdział ten stanowi dobrą podstawę do dalszych rozważań. Rozdział II to rozwinięcie dwóch zagadnień wcześniej wspomnianych, mianowicie geograficzne i społeczne odmiany języka. Rozdział zaczyna się od przedstawienia rozwoju popularności języka angielskiego na świecie (według D. Crystala, 1993), co jest ponownie dość szeroko zakreślonym tłem dla dalszych rozważań. W kolejnej części Autorka definiuje klasy społeczne w Polsce odwołując się do podziału według IPAG oraz charakteryzuje dialekty regionalne istniejące w języku polskim i angielskim. Dwa pierwsze rozdziały to interesujące studium znaczenia akcentów, dialektów, gwar w kontekście statusu społecznego i różnic regionalnych w dwóch językach stanowiących przedmiot badań. Rycina nr 10 jest mało czytelna, proponowałabym rozwinąć w podpisie skrót widniejący w legendzie.

Rozdział III dotyczy już nowego zagadnienia jakim jest przekład audiowizualny. Po krótkim wstępie omawiającym typy i rozwój przekładu audiowizualnego, Autorka rozwija tematykę napisów filmowych, dubbingu i przekładu lektorskiego w kolejnych podrozdziałach, uwzględniając dostępność mediów, audio deskrypcję oraz lokalizację. Treść przedstawiona w tym rozdziale dotyczy najważniejszych kwestii związanych z przekładem audiowizualnym.

Pojęcie ekwiwalencji w tłumaczeniu to przedmiot rozważań w Rozdziale IV. Autorka ponownie z metodyczny sposób przedstawia rozwój teorii ekwiwalencji w przekładzie (wymieniając m.in. prace Catforda, Jakobsona, Nida'y, Koller, Newmarka, M. Baker, Pyma, Venutiego). Teoria ekwiwalencji według Popova (str. 67) powinna mieć odnośnik do daty publikacji dzieła (mimo, iż była zaczerpnięta z innej pracy, Bassnett 2022). Najważniejsze teorie zostały przybliżone czytelnikowi w przystępny i klarowny sposób. Nie pominięto również teorii Skopos w tych rozważaniach. Teorie te przedstawiono w sposób encyklopedyczny, proponowałabym rozszerzyć powyższy przegląd o więcej uwag natury krytycznej. Analiza krytyczna jest obecna w rozdziale, np. na str. 74 jest krytyka teorii Skopos przedstawiona przez A. Pyma, ale jest słabo rozwinięta. W tym samym rozdziale można się dowiedzieć, jakie są podstawowe strategie tłumaczeniowe, np. według Berezowskiego (1997), które przytaczane są przy okazji rozważań na temat ekwiwalencji, oraz jakie są strategie tłumaczeniowe typowe dla przekładu audiowizualnego, jednak tylko według Gottlieba (1994). Autorka rozwija również interesujące zagadnienie odbiorcy przekładu audiowizualnego (4.6) i dochodzi do słusznego wniosku, że odbiorcą może być zarówno uczestnik ratyfikowany, jak i nieratyfikowany. W tym podrozdziale można by wspomnieć o teorii Goffmana, która stanowi punkt wyjścia dla wielu typologii odbiorcy. Rozdział ten kończy się krótką sekcją dotyczącą wkładu teorii relewancji w przekładoznawstwo.

Rozdział IV zwiędza część teoretyczną dysertacji, którą rozwinięto na 81 stronach. Układ i tematyka rozdziałów jest uzasadniona, każdy rozdział dotyczy nieco innego zagadnienia, jednak wszystkie poruszane problemy mają znaczenie dla pracy, tworzą one bowiem elementy składowe dla głównej myśli rozwijanej w części empirycznej, tj. przekładu odmian języka w tłumaczeniu filmowym. Ponieważ każdy rozdział rozwija nieco inną myśl, dla porządku proponowałabym dodać podsumowanie/konkluzje pod każdym z tych rozdziałów, w których Autorka zaznaczyłaby jednoznacznie, do których z opisywanych podejść skłania się i, jakie elementy (definicje, podejścia, strategie) zamierza wykorzystać w części badawczej.

Kolejny rozdział opisuje badania własne Doktorantki, które polegają na porównywaniu tłumaczeń filmowych z języka angielskiego na język polski w różnych wariantach: w dubbingu,

przekładzie lektorskim i napisach. Analizie poddane są przekłady rozmaitych przypadków, np. osób jękających się (dwa pierwsze filmy) w podrozdziale 5.2, dialektów w podrozdziale 5.3., i slangu w podrozdziale 5.4. Są to trudne zagadnienia do analizy w kontekście przekładu, wymuszające uwzględnianie wielu czynników, nie tylko zastosowanych strategii tłumaczeniowych, ale też wzięcie pod uwagę elementów niewerbalnych, fonostylistycznych, zaburzeń mowy, efektów humorystycznych itp. Doktorantka wykazała w pracy umiejętność analizy przekładu w kontekście ww. elementów i słusznie zauważa w konkluzjach, że tłumaczenie, jakiego się podjęła zawsze obarczone jest utratą jakiegoś aspektu wypowiedzi na korzyść innego, co wykazano w części empirycznej. Ekwiwalencja jest z konieczności zubożona w tłumaczeniu uwzględniającym czynniki socjolingwistyczne, a przekład pozostaje niedoskonały pod jakimś względem.

Warto byłoby lepiej uzasadnić w analizie dobór materiału badawczego. Jakimi kryteriami kierowała się Autorka przy wyborze tych konkretnych filmów? Inną kwestią, która jest niejasna to liczba analizowanych scen oraz wnioski wyciągane przez Autorkę. Nie jest oczywiste czy opierają się one tylko na przytaczanych fragmentach czy też dotyczą całego filmu, a wybrane sceny posłużyły Doktorantce jedynie jako ilustracje konkretnych zagadnień przekładu. Tabela 4 na str. 184 (w Konkluzjach) wydaje się sugerować, że analiza strategii dotyczy filmów w całości, a nie jedynie ich wybranych scen. Bez względu na to czy konkluzje dotyczą wybranych fragmentów czy całych filmów, na początku rozdziału empirycznego ta kwestia powinna być podkreślona. Analizy są bardzo interesujące, jednak należałoby lepiej uzasadnić dobór takiego materiału (w szczególności przekład tekstów wypowiedzianych przez osoby jękające się, bowiem ten problem jest nie tyle socjolingwistyczny ile psycholingwistyczny). Przekład dotyczący elementów socjolingwistycznych jest rozwinięty w podrozdziałach 5.3. i 5.4.

Analiza jest przekonująca i szczegółowa, część empiryczną czyta się z zainteresowaniem. Język i styl są prawidłowe, choć zdarzają się nieliczne fragmenty, które wydają się być nieformalne (np. „I think it's ...” – str. 123) lub zawierają drobne uchybienia (np. „studym” na str. 180). Ogólnie jednak tekst jest dobrze napisany, jest czytelny i łatwo się podąża za tokiem myślenia Autorki. Część teoretyczna opisana w Rozdziałach I-III pozwala wyciągnąć wnioski, że Doktorantka z pewnością dobrze orientuje się zarówno w zagadnieniach z zakresu socjolingwistyki, pragmatyki, jak i przekładoznawstwa.

Rozprawa spełnia wymogi formalne i merytoryczne stawiane dysertacji doktorskiej, w związku z tym wnioskuję o dopuszczenie Doktorantki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

20/08/23 